

KULTŪRAS MANTOJUMA LIETOJUMS REĢIONU LĪDZSVAROTĀ ATTĪSTĪBĀ

Agita Liviņa

agita.livina@va.lv

Linda Veliverronena

linda.veliverronena@va.lv

Ženija Krūzmetra

zenija.kruzmetra@llu.lv

Ilze Grīnfelde

ilze.grinfelde@va.lv

Jānis Buholcs

janis.buholcs@va.lv

Juris Smalinskis

juris.smalinskis@va.lv

Rudīte Vasile

rudite.vasile@va.lv

Atslēgas vārdi: *kultūras mantojums, nemateriālais mantojums, līdzsvarota attīstība, reģionu attīstība*

Raksta mērķis ir izvērtēt kultūras mantojuma lietojumu reģionu līdzsvarotā attīstībā. Pētnieku komanda īpaši pievērsusies nemateriālā mantojuma, kultūras, dabas daudzveidības un vietējās sabiedrības aspektu izpētei. Izvēlētā pieeja iezīmē jaunu skatījumu uz reģionu līdzsvarotu attīstību un atšķiras no tradicionālas pieejas, kas pamatā pēta ekonomiskos aspektus. Dati tika ievākti četrās izpētes teritorijās, izmantojot interviju un fokusgrupu, kā arī novērojumu un apsekojumu metodes.

Neskatoties uz izpētes teritoriju savstarpējo atšķirīgumu, to līdzsvarotās attīstības procesos ir daudz kopīgu iezīmju gan problēmās, gan risinājumos, un tas liecina, ka secinājumi attiecināmi uz visu Latviju. Nemateriālajam mantojumam, kultūrai un dabas daudzveidībai ir nozīme attīstībā, tomēr to izmantošanas potenciāls ir cieši saistīts ar infrastruktūru, nodarbinātības un izglītības piedāvājumu apdzīvotajā vietā un citiem faktoriem, kas ietekmē dzīves kvalitāti un vietas pievilcību iedzīvotāju un viesu acīs.

Ievads

Reģionu attīstību ietekmē dažādi ilgtermiņa ekonomiskie, sociālie, demogrāfiskie un vides procesi. Makkartijs norāda, ka šīs izmaiņas liek pievērst uzmanību netiešo

resursu lietojumam¹. Šādi resursi ir arī kultūras mantojums, kas uzkrāts un pieejams daudzās vietās Latvijā. Šī raksta mērķis ir izvērtēt, kā kultūras mantojums un ar to saistītie resursi tiek izmantoti reģionu līdzsvarotā

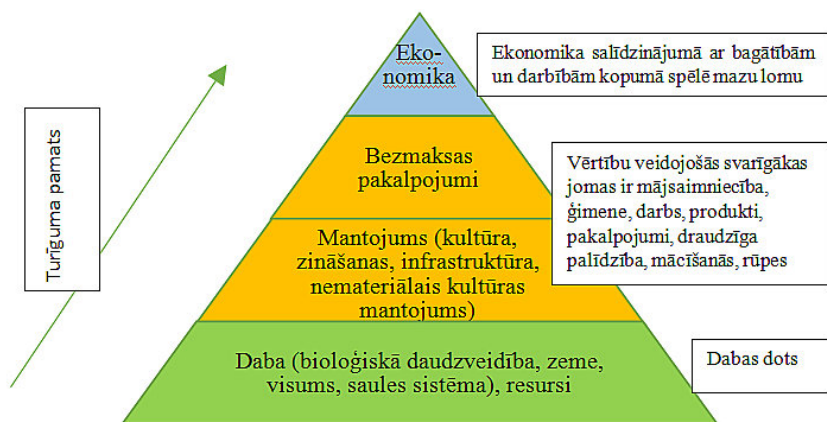
attīstībā. Rakstā ar jēdzienu “reģions” tiek saprastas viendabīgas teritorijas, kuras veido novadi vai novadu grupas ārpus republikas nozīmes pilsētām.

Eiropas reģionu sanāksmē 1995. g. tika prezentēta teritoriālās kohēzijas koncepcija, kas turpmākajos gados pilnveidota un nostiprināta dažādos Eiropas Savienības (ES) dokumentos². Reģionu līdzsvarotas attīstības jēdziena izpratnē būtisks ir ES reģionālās politikas mērķis — “ekonomisko un sociālo atšķirību izlīdzināšana jeb kohēzija reģionos”, kura īstenošana saistīta ar telpiskās plānošanas uzdevumu — “panākt harmonisku attīstību visās teritorijās un reģionos un nodrošināt, ka iedzīvotāji var optimāli izmantot attiecīgo teritoriju resursus”³. Svarīgi, lai negatīvo atšķirību starp reģioniem un vietām varētu izlīdzināt, izmantojot katras vietas daudzveidības un unikālās priekšrocības⁴.

ES Lisabonas stratēģija, kuras plāni lielākoties gan netika izpildīti, paredzēja, ka konkurētspējīgas, uz zināšanām balstītas sabiedrības ekonomiskai izaugsmei jānotiek līdzsvarā ar dabu un kultūrvidi⁵. Politikas dokuments “Eiropa 2020” nosaka ES ekonomiskās izaugsmes stratēģiju, kas vērsta uz

gudru, ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi. Pašvaldību loma ilgtspējīgā attīstībā ir stiprināta ar Olborgas hartas “Eiropas pilsētas ceļā uz līdzsvarotu attīstību” izveidošanu 1994. gadā. Šajā hartā tika noteikti principi ilgtspējīgas attīstības veicināšanai Eiropas pilsētās, starp kuriem minēta arī pilsētu ekonomikas ilgtspējība, investējot dabas un vides kapitālā. Promocijas darbā A. Zilāns ir pētījis Latvijas lielo pilsētu attīstības politikas ilgtspējības vērtējumu, kurā apkopojis un analizējis vērtēšanas kritērijus, iedalot tos četrās grupās: sociālie, ekoloģiskie, ekonomiskie un politiskie⁶.

Šis pētījums ir saistīts ar tādām pamatvērtībām kā kultūra, dabas vide, cilvēki un ilgtspējīga vietas attīstība — tas saskan ar Krotčeka reģiona attīstības koncepciju (*att.*). Vietas ilgtspējīga attīstība, tādējādi arī reģionu līdzsvarota attīstība, veidojama, gudri izmantojot esošos dabas un kultūras mantojuma resursus, kuriem, kā tas parādīts Krotčeka piramidā, ir jābūt ar pamatīgumu, tādējādi nodrošinot tās stabilitāti. Lai cilvēks kādā vietā dzīvotu, strādātu, pilnveidotos un kļūtu finansiāli turīgs un garīgi bagāts, ir nepieciešami dažāda veida pakalpojumi.

Avots: CCC, 2014. 84. lpp.⁷

Att. Dabas, kultūras, bezmaksas pakalpojumu un ekonomikas ieguldījums kopējā reģiona turīgumā, labjutībā un dzīves kvalitātē

Kopējā reģiona vērtība veidojas, summējot dažādas vērtības: tiešās lietošanas vērtības, kuras ir viegli novērtējamas (ienākumi, produkti, pakalpojumi u. c.), netiešās lietošanas vērtības (izglītība, pārvaldība, ainava u. c.) un izvēles vērtības (bioloģiskā daudzveidība, ģeoloģiskie resursi, identitāte u. c.), ieguvumi no to lietošanas ir grūtāk mērāmi⁸. Ilgtspējīga, uz kultūras mantojuma iesaisti balstīta vietējā attīstība ietver ne tikai uzņēmējdarbības uzsākšanu, bet arī pieprasu jaunu zināšanu, prasmju, kompetenču iegūšanu, palielina sabiedrības vajadzību aktīvi iesaistīties⁹.

Iepazīstoties ar līdz šim paveikto Latvijā kultūras pētniecības jomā, secinām, ka vairāk pētīts kultūras patēriņš, bet mazāk kultūras un kultūras mantojuma kā resursa potenciāls un nozīme vietas līdzsvarotā attīstībā¹⁰. Pasaulē un Latvijā galvenokārt ir pētīta cilvēku un to saimnieciskās darbības ietekme uz dabas resursiem — augsni, ūdeņiem, atmosfēru, klimatiskajiem procesiem, biotopiem, sugu daudzveidību un biosfēru kopumā, taču maz ir tādu pētījumu, kas atspoguļotu pretējo procesu — proti, kādā veidā minētie resursi (dabas mantojums) ietekmē konkrētas teritorijas (vietas) attīstību un mazo un vidējo uzņēmumu attīstību, kā arī uzņēmējdarbību lauku vidē kopumā. Šī tendence pēdējā laikā gan sāk mainīties. Nemateriālā kultūras mantojuma nozīmi vietas sociāli ekonomiskajā attīstībā, īpaši akcentējot amatniecību un tradīcijas, Latvijā ir analizējušas R. Vasile¹¹ un I. Smukā¹².

Šajā pētījumā tiek izcelts, kā dabas mantojums reģionos tiek izmantots gan tautsaimniecības attīstībā, gan indivīda dzīves kvalitātes nodrošināšanā. Vai dabas un kultūras mantojums spēj piesaistīt cilvēkus, lai vietās, kas atrodas attālu no nacionāla un reģionāla līmeņa attīstības centriem, tie dzīvotu un strādātu? Lai to izvērtētu, pētnieku grupa meklēja labās pieredzes piemērus un apzināja iespējamus ceļus, kā Latvijā īstenot reģionālo attīstības politiku.

Pēdējos gados Latvijā izstrādātajos politikas plānošanas dokumentos tiek iekļauti rādītāji, pēc kuriem var novērtēt, vai un cik lielā mērā veiktās darbības palīdz mērķu sasniegšanā. Starptautiskā mērogā nozīmīgs ir 2015. g. UNESCO politikas dokuments "Ilgtspējīgas attīstības dienaskārtība 2030", kas tematiski sadalīts 17 darbības virzienos, no kuriem pieci ir cieši saistīti ar reģionu līdzsvarotu attīstību: labs darbs un ekonomikas izaugsme; inovācijas un infrastruktūra; mazināta nevienlīdzība; ilgtspējīgas pilsētas un kopienas; atbildīgs patēriņš¹³.

Metode

Sākot pētījumu 2014. g. novembrī, īpaša uzmanība tika pievērsta kritēriju izstrādei, uz kuru pamata turpinājumā tika atlasītas pētījumā iekļaujamās izpētes teritorijas. Pēc diskusijas pētnieku grupā un starp iesaistītajām pusēm tika noteikti šādi izpētes teritoriju atlasē rādītāji: nacionāli nozīmīgas (*Natura 2000* teritorija, ietilpst nacionālais parks, dabas parks u.c.); teritoriāli vispārīnāmas (pietiekami lielas, lai būtu iespējams iegūt vispārīnāmus datus); biotopu ziņā daudzveidīgas (liela bioloģiskā daudzveidība, ainavas); ir attīstīts pakalpojumu klāsts, uzņēmējdarbība, mazie un vidējie uzņēmumi; dažādi ģeogrāfiskie raksturojumi (jūras piekraste, upes senleja, augstiene); dažādi kultūrvēsturiskie novadi (Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale); ir iepriekšējas iestrādes, pētniekiem pazīstami vietējie līderi, NVO, atsaucīgi pašvaldību darbinieki; ES ārējā robeža (t. sk. neizmantotie resursi, nav pieejami dažādi pakalpojumi); teritorijas ar pilsētu vai bez; atjaunots/sakopts kultūras mantojums; ir vēsturiskā/mūsdienu kultūrvide. Balstoties uz šiem rādītājiem un iesaistīto pušu sniegto atbalstu, tika atlasītas četras izpētes teritorijas: Mazsalacas novads, Krāslavas novads, Ķemeru nacionālais parks (ĶNP), Abavas senlejas dabas parka daļa (*tab.*). Ir pamats uzskatīt, ka pētījuma rezultāti četrās izpētes teritorijās ir attiecināmi kopumā uz Latvijas

reģionu attīstības problēmām un risinājumiem.

2014. g. M. Maurīte maģistra darba ietvaros par kultūras mantojuma objektu izmantošanu saimnieciskajā darbībā uzsāka Mazsalacas novada izpēti un pierakstīja 12 intervijas¹⁴. 2015. g. pētnieki apsekoja četras izpētes teritorijas un tikās ar 60 cilvēkiem — saimnieciskās darbības veicējiem, uzņēmējiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem, pašvaldību darbiniekiem un iedzīvotājiem. Tika izvērtēta arī pašvaldību komunikācija.¹⁵ Apskatot četru pašvaldību informatīvo izdevumu saturu 2015. g. sākumā, tika ievākti dati par to, kādu informāciju pašvaldības sniedz iedzīvotājiem; kā iedzīvotāji tiek informēti par dabas un kultūras mantojumu šajos izdevumos un kādus ar vidi un kultūru saistītus jautājumus pašvaldības šajos izdevumos skar visbiežāk. Pašvaldību izdevumi kā sabiedrisko attiecību rīks lielākoties ir vērsti uz sasniegumu, pozitīvu pārmaiņu un pašvaldības vadības popularizēšanu, taču tie publicē arī materiālus, kas saistīti ar iedzīvo-

tāju iesaistīšanu, informē par aktualitātēm un vēsta par novada vēsturi.

2016. g. pavasarī tika rīkotas divas jauniešu fokusgrupu diskusijas Mazsalacā un Krāslavā. To mērķis bija izzināt, vai jaunieši sevi pēc desmit gadiem joprojām redz savā dzīvesvietā un kā, viņuprāt, konkrētā vieta būtu jāattīsta. Papildus pētnieku grupa ir apzinājusi un turpina meklēt labās prakses pieredzes no citām teritorijām, kur mantojums prasmīgi tiek izmantots vietu attīstībā, produktos un pakalpojumos.

Pētījumu rezultāti un diskusija

Četru izpētes teritoriju salīdzinošs pārskats (*tab.*) rāda, ka tās ir bagātas ar atšķirīgiem dabas un kultūras mantojuma objektiem un resursiem. Tās atrodas dažādos attālumos no galvaspilsētas un no galvenā iekšzemes patēriņa tirgus. Attālums līdz Rīgai ietekmē iedzīvotāju piesaisti, tautsaimniecības nozaru attīstību pieprasījuma un loģistikas izmaksu dēļ.

Tab. Izpētes teritoriju salīdzinošs pārskats

Raksturojoši lielumi	Mazsalacas novads	Kandavas novads (Abavas senlejas daļa)	Krāslavas novads	Engures novads (ĶNP daļa)
Iedzīvotāju skaits (CSP 2015)	3239	8504	15854	7204
Iedz. blīvums (CSP 2015), iedzīvotāju skaits uz km ²	8	13	15	18
Platība, km ²	417	649	1079	396
Iedzīvotāju skaita izmaiņas 2015/2005, %	-21,8%	-14,9%	-23,4%	-7%
Attālums no novada centra līdz Rīgai, km	150	95	265	60
Plānošanas reģioni	Vidzemes	Rīgas	Latgales	Rīgas
Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda dotācija 2015, EUR uz 1 iedzīvotāju	194,31	185,7	236,09	0

Starptautiskas nozīmes nominācijas kultūras un dabas jomās	UNESCO Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts	Natura 2000	UNESCO nacionālais saraksts, Eiropas kulinārais mantojums, vairākas nozīmīgas Natura 2000	Eiropas Ilgtspējīga tūrisma harta, Natura 2000 teritorija
Nacionālas nozīmes objekti	Salacas dabas parks, Skaņākalna parks, Valtenberģu muiža	Abavas senlejas dabas parks, kultūrvēsturiskā teritorija "Abavas ieleja", Kandavas mācītājmuiža, Rūmenes muiža, Valdeķu muiža	Dabas parks "Daugavas loki", Krāslavas muižas komplekss, Krāslavas koka apbūve, zirgu sēta "Klajumi"	Ķemeru nacionālais parks
Specializācija, viengabalainība	Lauksaimniecība, mežsaimniecība, kokapstrāde, ūdenstūrisms	Vīna darīšanas pudurs, tūrisms	Bioloģiskā lauksaimniecība, pārstrāde, tūrisms	Ļoti dažādas nozares
Tirgus sektora ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem 2014 (CSP)	80	73	61	74
Nozares pēc apgrozījuma 2013 ¹⁶ , miljonus EUR	Lauksaimniecība 4,1 Koksnes, koka izstrādājumu ražošana 3,2 Mazumtirdzniecība 2,6 Mēbeļu ražošana 0,7 Mežsaimniecība, izstrāde 0,4 Specializētie būvdarbi 0,1 Veselības aizsardzība 0,4	Lauksaimniecība 4,7 Ēdināšanas pakalpojumi 4,8 Mežsaimniecība, mežizstrāde 3,0 Koksnes, koka izstrādājumi 4,2 Mazumtirdzniecība 3,1 Specializētie būvdarbi 1,8 Sauszemes transports 1,3 Operācijas ar nekustamo īpašumu 1 Dzērienu ražošana 0,4	Lauksaimniecība 5,4 Mazumtirdzniecība 9,9 Mežsaimniecība, mežizstrāde 3,5 Koksnes, koka izstrādājumu ražošana 9,6 Pārtikas produktu ražošana 9,2 Veselības aizsardzība 3 Sauszemes, cauruļvadu transports 1,7 Specializētie būvdarbi 3,1 Automobiļu, motociklu tirdzniecība, remonts 1,1 Inženierbūvniecība 1,8 Ēku būvniecība 1,1 Ūdens ieguve, attīrīšana 2,4 Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde 5,3	Pārtikas produktu ražošana 16,4 Inženierbūvniecība 21,8 Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana 12,9 Automašīnu, piekabju un puspiekabju ražošana 11,1 Iekārtu, ierīču remonts 9,9 Mazumtirdzniecība 8,8 Vairumtirdzniecība 6,3 Mežsaimniecība, mežizstrāde 3,5 Pārējā ieguves rūpniecība, karjeru izstrāde 1,7 Apģērbu ražošana 1,3

Atzīto un reģistrēto bioloģiskās lauksaimniecības uzņēmumu skaits 2015 (LDC), skaits	5	17	75	2
Apkalpoto ārvalstu viesu pavadīto nakšu skaits viesnīcās u.c. mītnēs 2009 (CSP), 2015 (CSP) skaits	0	456	17	1782
	0	3612	301	13565
Bezdarba līmeņa samazinājuma izmaiņas 2015/2009 (NVA dati), %	7,3	6,6	4,2	2,1
Bezdarba līmenis 2015 (NVA dati), %	4,7	4,8	13,7	6,9

Avots: Pētnieku veikts apkopojums, izmantojot Nodarbinātības Valsts aģentūras¹⁷, Centrālās statistikas pārvaldes¹⁸, Lauksaimniecības datu centra¹⁹, Lursoft²⁰, Reģionālās attīstības indikatoru moduļa²¹ datus.

Vides faktoru nozīme iedzīvotāju piesaistē

Latvijas iedzīvotāju skaits samazinās gan pilsētās, gan lauku teritorijās. Tas ietekmē pieprasījuma apjomu pēc pakalpojumiem un precēm, t. sk. sociālajā un kultūras jomā. Piemēram, Engures novadā desmit gadu periodā iedzīvotāju skaits ir samazinājies par septiņiem procentiem, starp četrām izpētes teritorijām tajā ir lielākais apgrozījuma lielums, un novadā uzņēmumi strādā 42 NACE klasifikatorā iekļautajās nozarēs (*tab.*). Turpretim Mazsalacas novadā iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 21,8%, apgrozījums ir zemākais starp četrām pētītajām teritorijām, un 2013. g. tajā uzņēmumi darbojās 24 NACE klasifikatora nozarēs.

Mazsalacas un Krāslavas novadā ir arī vairāki gadījumi, kad cilvēki atteikušies no labiekārtotas dzīves Rīgā, lai pārceltos uz šīm apdzīvotajām vietām. Cilvēki, kas tā rīkojušies, reģionos saskata jaunas rīcības iespējas un kvalitatīvu dzīves vidi sev un ģimenei. Ir cilvēki, kas izpētes teritorijās uzsākuši uzņēmējdarbību jomās, kurās tiem iepriekš nav bijis izglītības, bet gan bijusi ideja un apņēmība

to īstenot — piemēram, vīna darīšanā, aitu audzēšanā, kokamatniecībā. Vairāki no šiem pārstāvjiem ir iegādājušies īpašumu laukos, kas nav saistīts ar dzimtas mājām vai nostalgiju. Uzņēmēji intervijās norāda, ka svarīga ir apkārtējā vide, lai šeit strādātu un dzīvotu.

Apkārtējās vides lomu parāda arī dati no fokusgrupas ar Mazsalacas jauniešiem, kas kultūrvīdi uzskata par vienu no lielākajām vērtībām novadā. Tomēr, lai gan jaunieši stāstīja, ka Mazsalacā jūtas labi, lielā mērā tieši pateicoties kultūrvīdei, daļa no viņiem savu nākotni saredz ārpus novada un kā svarīgas piemin arī profesionālās izaugsmes, mācību un atpūtas iespējas, kas ir pieejamas lielākās pilsētās. Intervijas ar uzņēmējiem un vietējiem iedzīvotājiem kopumā liek domāt, ka kultūras mantojuma izmantošanas potenciāls vietas attīstībā ir jāskata kopā ar citām jomām — infrastruktūru, nodarbinātības un izglītības iespējām.

Kultūras mantojuma lietojums

Dabas un nemateriālās kultūras mantojuma vērtības tiek izceltas pilsētu, novadu simbolos, suvenīros. Amatnieki un citi saimnie-

ciskās darbības veicēji meklē jaunus veidus, kā attīstīt produkciju, sekojot līdzi pieprasījumam. Viņi bieži izmanto dzīvās un nedzīvās dabas materiālus (mālu, akmeni, koku, augu daļas), no kuriem veido gan suvenirus, gan ikdienā praktiski izmantojamas lietas. Dabas tematika bieži ietverta mākslinieku darbos (glezniecība, foto, keramika). Tabulā, kurā salīdzinātas pētītās teritorijas, pie lielākajām nozarēm pēc apgrozījuma dominē lauksaimniecība, mežsaimniecība, tirdzniecība, ražošana un veselības aprūpe — tomēr amatnieki, t. sk. pārtikas ražotāji, atpūtas un mākslas nozares pakalpojumu sniedzēji ir arī saimnieciskās darbības veicēji, kas šādā veidā ar ienākumiem nodrošina sevi un savu mājsaimniecību.

Pētījuma gaitā izpētes teritorijās identificēti vairāki sekmīgi kultūras un dabas mantojuma resursu izmantošanā balstīti uzņēmējdarbības piemēri. Viens no tādiem ir SIA "Mauriņi-S", kas atrodas Engures novadā. Uzņēmums darbību balsta paaudzēs pārmantotās zivju kūpināšanas tradīcijās un stiprina saikni starp uzņēmējdarbību un kultūras mantojumu, izveidojot apmeklētājiem pieejamu zvejnieku brīvdabas sētu. Uzņēmuma 2015. g. apgrozījums ir 259 tūkstoši eiro, un tajās nodarbināti caurmērā septiņi cilvēki. Uzņēmums ir saņēmis kultūras zīmi "Latviskais mantojums".

Arī kultūras pasākumi var piesaistīt viesus no pašu mājām un ārzemēm. Piemēram, Kandavas novadā tiek rīkots mākslas plenērs, Krāslavas novadā — keramiķu plenērs. Tie vidēji ilgst vienu nedēļu un pulcē mākslas nozares interesentus, profesionāļus, amatierus, iesācējus. Pasākumu tematika, saturs un ilgums ir atkarīgs no organizatoru nostādnēm par to, uz kuru grupu liekams uzsvars un kāds ir optimālais dalībnieku skaits. Šāda veida plenēri dod acīmredzamu ieguvumu vietējai sabiedrībai. Uzņēmēji norīsa vietā gūst ieņēmumus par tādiem pakalpojumiem kā naktsmājas un ēdināšana, pasākumu organizatori iekasē dalības maksu, turklāt arī

pati apdzīvotā vieta kļūst plašāk pazīstama, tādējādi piesaistot viesus.

Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. g. viens no sekmīgākajiem rādītājiem ir tirgus sektora ekonomiski aktīvās vienības uz tūkstoš iedzīvotājiem, ieskaitot bioloģiskajā lauksaimniecībā izmantotās platības²². Izpētes teritorijās novadu griezumā esam analizējuši bioloģiskās lauksaimniecības atzīto un reģistrēto uzņēmumu skaitu. Visaugstākais tas ir Krāslavas novadā — 75. Tas skaidrojams ar vairākiem iemesliem. Novads izveidojies, apvienojot daudzus mazus pagastus, sadrumstalotas un nelielas zemes platības; tas ir paugurains, ar izteiktu reljefu un daudziem ezeriem, tādējādi nav piemērots tradicionālai lauksaimniecībai. Krāslavā ieguldījumu vietējo zemnieku aktivizēšanā bioloģiskajā saimniekošanā ir devis nozares eksperts un zemnieku saimniecības "Kurmīši" saimnieks Ivars Geiba, kas daudzus gadus strādāja par lauku attīstības konsultantu, patlaban ir Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra Krāslavas nodaļas vadītājs. Pats, nodarbojoties ar bioloģisko un netradicionālo lauksaimniecību, viņš apkārtnē rādījis piemēru arī citiem. Vairāki bioloģisko saimniecību īpašnieki darbību apvieno ar pakalpojumu sniegšanu lauku tūrisma nozarē, viesiem piedāvājot gan apmeklēt savu saimniecību, gan degustēt vietējos produktus.

Kultūras materiālā mantojuma saglabāšana, atjaunošana (piemēram, Krāslavas pils kompleksa, Valtenberģu muižas atjaunošana) un dabas infrastruktūras izveide, uzturēšana (skatu torņi, labiekārtotas takas) palīdz popularizēt nemateriālo mantojumu: amatniecības un būvniecības prasmes, interjera priekšmetu izgatavošanu u.tml. Vide, kurā iepazīstams šis mantojums, veicina arī amatniecības uzņēmējdarbību un palielina to cilvēku skaitu, kuri ir gatavi šajā jomā darboties, kā arī nodrošina atpazīstamību potenciālo klientu vidū. Piemērs ir Jura Kokina kokamatniecības darbnīca Krāslavas novada Kombuļu pagastā. Amatnieks mainījis nodarbošanos

no informāciju tehnoloģijas uz kokamatniecību — viņš veido un pārdod koka traukus, rotaļlietas, suvenīrus un citas lietas, paplašinājies, izveidojot darbnīcu, kuru var apmeklēt tūristi. Savus darinājumus viņš pārdod gan uz vietas, gan ārvalstīs, piedaloties gatdarīgos.

Secinājumi

Samazinoties iedzīvotāju skaitam, svarīgs ir jautājums par to, kā apdzīvotās vietās piesaistīt cilvēkus un kā veicināt reģionu attīstību. Rakstā apskatīta kultūras mantojuma nozīme šādu mērķu sasniegšanā.

Kultūras resursu izmantošanā ierasta pieeja ir jau zināmas, tradicionālas darbības tālāka virzīšana. Piemēram, ja apdzīvotajā vietā pastāv noteikta veida amatniecība, ir apzināti un popularizēti tūrismā izmantojami resursi vai tiek rīkoti noteiktas tematikas pasākumi, to atpazīstamība atvieglo pasākumu organizēšanu un klientu piesaisti. Tanī pašā laikā ir novērojami arī vairāki gadījumi, kuros uz izpētes teritorijām ir pārcēlušies cilvēki, kas tur sākuši veiksmīgu uzņēmējdarbību jomās, kurās viņiem nav bijis iepriekšējas pieredzes un kas neizmanto jau iedibinātas kultūras vai saimnieciskās darbības tradīcijas. Šādi lēmumi parasti ir saistīti ar novērtēto apdzīvotās vietas pievilcību un tajā saskatīto dzīves kvalitāti.

Pētījuma rezultāti liecina, ka kultūras mantojums jāskata kopā ar dzīves vidi raksturojošiem elementiem konkrētajā teritorijā: infrastruktūru, pakalpojumu pieejamību, dabas vidi. Šie elementi ir reģiona attīstības priekšnoteikumi un veicina arī dažādu konkrētai apdzīvotai vietai raksturīgo resursu — tostarp kultūras mantojuma — pievilcību saimnieciskajā darbībā. Savukārt veiksmīga iedzīvotāju vai uzņēmēju pieredze ar piemēru var veicināt arī citu cilvēku iesaistīšanos līdzīgās aktivitātēs.

Pētījuma izstrādes gaitā rastie piemēri rāda, ka papildus citam algotam darbam vai tiešajai saimnieciskajai darbībai daļa uzņēmīgu cilvēku piesaista arī tūristus, kuriem rāda

savas saimniecības un skaidro ražošanas procesus un tradīcijas. Tādējādi kultūras mantojums ir viens no viesu un pircēju piesaistes un līdz ar to ieņēmumu palielināšanas avotiem.

Avoti

- 1 McCarthy. Rural geography: multifunctional rural geographies — reactionary or radical? *Progress in Human Geography*. 2005. 29: 773–782.
- 2 Ežmale S. Latvijas reģionu attīstība un telpiskā plānošana Eiropas Savienības politiku kontekstā: Promocijas darbs. Daugavpils: Daugavpils universitāte. 2012. 258. lpp.
- 3 Turpat.
- 4 Ežmale S. Eiropas Savienības telpiskās plānošanas politikas attīstības izpēte. Grām.: *Daugavpils Universitātes 50. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli = Proceedings of the 50th International Scientific Conference of Daugavpils University. Social Sciences*. Daugavpils: Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2009. 95.–100. lpp.
- 5 European Commission. *Lisbon Strategy for Growth and Jobs*. Brussels: European Commission. 2000. 37 pp.
- 6 Zilāns A. Latvijas lielo pilsētu attīstības politikas ilgtspējības vērtējums. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014. 184 lpp.
- 7 Verein zur Förderung des Steirischen Vulkanlandes (ed.). *Cultural Resources Strategy for Sustainable Regional Development: The CCC method*. Auersbach: BVR Verlag, 2014. 176 pp.
- 8 Turpat.
- 9 European Commission. Focus on: Young people and entrepreneurship. European good practice projects. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. 84 pp. Sk. internetā (20.07.2016): <http://eacea.ec.europa.eu/youth/tools/documents/youth-entrepreneurship.pdf>

- ¹⁰ Grinfelde I. Lotina L. Visitors of ancient sacred sites in Vidzeme region from the perspective of tourist information centres. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 2015. 15 (4): 341–356.
- ¹¹ Vasile R. Nemateriālais kultūras mantojums vietējās teritorijas ilgtspējīgai attīstībai. Pārgaujas novada piemērs. Maģistra darbs. Valmiera: Vidzemes Augstskola, 2016. 103 lpp.
- ¹² Smukā I. Nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšana un izmantošana tūrismā: Latgales piemērs. Maģistra darbs. Valmiera: Vidzemes Augstskola. 130 lpp.
- ¹³ Sustainable Development Goals. In: 2030 Agenda for Sustainable Development. The United Nations Sustainable Development Summit. 2015. Sk. internetā (15.04.2016): <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/post-2015-development-agenda.html>
- ¹⁴ Maurīte M. Kultūrvēsturiskā mantojuma ietekme uz uzņēmumu saimniecisko darbību: Mazsalacas novada piemērs. Maģistra darbs. Valmiera: Vidzemes Augstskola, 2015. 93 lpp.
- ¹⁵ Kunga E., Buholcs J. A review of municipal environmental communication research: stakeholders, instruments and evaluation (2009–2014). In: *Economic Science for Rural Development: Integrated and Regional Development No. 38*. Jelgava: Latvia University of Agriculture, 2015. Pp. 165–174.
- ¹⁶ Lursoft. Rīga. Uzņēmumu apgrozījums pēc NACE nozarēm 2013., 2015. g. Sk. internetā (16.08. 2016): <https://www.lursoft.lv/>
- ¹⁷ Nodarbinātības Valsts aģentūra. Bezdarba līmenis. Sk. internetā (24.07.2016): <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6>
- ¹⁸ Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāji un sociālie procesi. Sk. internetā (24.07.2016): http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_iedzskaits/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
- ¹⁹ Lauksaimniecības datu centrs. Bioloģiskās lauksaimniecības statistika. Sk. internetā (12.08.2016): http://pub.ldc.gov.lv/pub_bio.php
- ²⁰ Lursoft. Uzņēmumu apgrozījums pēc NACE nozarēm 2013., 2015. g. Sk. internetā (16.08.2016): <https://www.lursoft.lv/>
- ²¹ Reģionālās attīstības indikatoru modulis. Sk. internetā (24.07.2016.): <http://raim.gov.lv/cms/tiki-index.php?page=Home>
- ²² LR Saeima. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam. Rīga, Pārresoru koordinācijas centrs, 2012. Sk. internetā (02.05.2016): http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf

USE OF CULTURAL HERITAGE FOR BALANCED REGIONAL DEVELOPMENT

Agita Līviņa

agita.livina@va.lv

Linda Veliverronena

linda.veliverronena@va.lv

Ženija Krūzmētra

zenija.kruzmetra@llu.lv

Ilze Grīnfelde

ilze.grinfelde@va.lv

Jānis Buholcs

janis.buholcs@va.lv

Juris Smalinskis

juris.smalinskis@va.lv

Rudīte Vasile

rudite.vasile@va.lv

Summary

Key words: *cultural heritage, intangible heritage, balanced development, regional development*

The aim of this study is to examine the use of cultural heritage for balanced regional development. Data were gathered through observations and interviews and focus groups with local inhabitants, entrepreneurs, and officials from four territories in Latvia. The study focused on such aspects as intangible heritage, culture, biodiversity, and local community, which marks a new perspective in research of balanced development of regions, as opposed to the traditional trend, which focuses mainly on the economic aspects.

The results demonstrate that despite the mutual diversity of the studied territories, they have a lot in common with regard to the potential of the use of cultural resources. Intangible heritage, culture, and the diversity of natural resources are crucial in the development. However, the ability of the territory to make use fully of them is linked with the state of infrastructure, employment and education opportunities, and other factors that influence the quality of life and attractiveness of the territory in the eyes of local inhabitants and guests.

Par autoriem

Dr. oec. Agita Līviņa ir Vidzemes Augstskolas profesore, Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētniece un direktore. Galvenie pētījumu virzieni: ilgtspējīga attīstība, uzņēmumu stratēģiskā vadība, dabas parku attīstība un tumšais tūrisms — tūrisma veids, kur ceļotāji dodas uz baisām vai skumjām vietām, lai gūtu spilgtu emocionālu pārdzīvojumu.

PhD **Linda Veliverronena** ir Vidzemes Augstskolas lektore un Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētniece. Galvenie pētījumu virzieni: kultūras mantojums, muzeju darbība un sabiedrības līdzdalība.

Dr. ģeogr. **Ženija Krūzmētra** ir Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes docente un Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes Sociālo un humanitāro zinātņu institūta pētniece. Galvenie pētījumu virzieni: apdzīvojuma struktūra un lauku teritoriju attīstība.

Mg. soc. sc. **Ilze Grīnfelde** ir Vidzemes Augstskolas lektore un Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta zinātniskā asistente. Galvenie pētījumu virzieni: tumšais tūrisms un kultūras mantojuma izmantošana tūrismā.

Dr. sc. comm. **Jānis Buholcs** ir Vidzemes Augstskolas docents un Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētnieks. Galvenie pētījumu virzieni: sociālie mediji, emigrantu komunikācija, tiešsaistes sociālā arhitektūra un žurnālistika.

Mg. biol. **Juris Smaļinskis** ir Vidzemes Augstskolas lektors un Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētnieks. Galvenie pētījumu virzieni: dabas mantojuma aizsardzība un dabas resursu izmantošana tūrismā.

Mg. econ. **Rudīte Vasile** ir Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta viespētniece. Galvenie pētījumu virzieni: nemateriālais kultūras mantojums un ilgtspējīga vietas attīstība.